

2.

Barthold Georg Niebuhr.

Af Axel Linvald.

Indenfor moderne tysk Historieforskning er den idéhistoriske Retning i de senere Aartier vokset frem til en stor og livskraftig Bevægelse. Friedrich Meinecke er dens fornemste Repræsentant, og hans *Weltbürgertum und Nationalstaat* (1. Udg. 1907, 7. Udg. 1928) og *Die Idee der Staatsräson* (1924) dens ypperste Frembringelser. En Skare yngre og unge Elever følger i hans Spor; paa adskillige ældre har han øvet Paavirkning. Retningen har dybe Rødder i tysk Aandsliv, kan føres tilbage til Ranke og er i højeste Grad præget af Tyskernes ejendommelige Anlæg for filosofisk Tænkning. Den søger at trænge frem til de Ideer, som i de forskellige Tidsaldre har været de bærende, vil spore deres første Begyndelser og følge deres Omformning under Sammenstødene med Virkeligheden, vil bestemme deres Indhold og maale deres Indflydelse. Delvis er den Vidnesbyrd om, at den unge Slægt er ved at blive træt af en pragmatisk Historieskrivning, som slaar sig til Taals med det ydre Aarsagsforhold, delvis reagerer den mod en materialistisk Historieopfattelse, der betragter al Historiens Gang som Virkningen af økonomiske Kræfter. Den understreger Personlighedens Indsats og hævder Ideernes Betydning. Dens Livskraft og Resultater godtgør dens Berettigelse. Paa adskillige Omraader fører den til dybere Forstaaelse af Fortidens Liv, end den ældre Historieskrivning har evnet det. Samtidig har den aabenbaret sin Begrænsning, vist sine Mangler og røbet de Farer, for hvilke den udsætter sine Tilhængere. Undertiden er dens Arbejder mindre blevet en Skildring af Fortidslivet — som altid er Historieforskningens Opgave — end en filosofisk Ræsonneren over dets aandelige Tilstande. Undertiden løber de ud i saa haarfine Distinktioner, at de taber Forbindelsen med Virkeligheden. Jævnlig har de overvurderet den historiske Betydning af Digteres og Tænkeres Indsats. Som den materialistiske Historieforskning har de ensidig fremhævet en enkelt Aarsagsrække.

Tysk »Ideengeschichte« har fortrinsvis søgt sine Emner i Aartierne omkring det 19. Aarhundredes Begyndelse. Ikke tilfældigt. Den franske Revolution og Napoleons Felttog, Staternes Rejsning mod hans Tyranni og Folkenes Stræben mod national Selvhævdelse, Kampen mellem Oplysningstidens rationalistiske Samfundsopfattelse og Romantikens Forherligelse af de historiske Traditioner rejser Problemer saa store og afgørende som maaske

ingen anden Tidsalder. Det har yderligere fængslet Opmærksomheden, at Tysklands unge Slægt, der betragter det som sin historiske Opgave efter Verdenskrigens Katastrofe at genrejse det tyske Folk og den tyske Stat, føler Frændeskabet med den Generation, som for hundrede Aar siden tog en lignende Gerning paa sig.

Set paa denne Baggrund bliver Udgivelsen af Barthold Georg Niebuhrs Breve¹ paa eengang Udtryk for en særlig Retning indenfor moderne historisk Videnskab og et Led i vor Tidsalders almindelige Stræben.

Adskillige af Brevene er nye og ukendte; mange har været udgivet slet og mangelfuldt. 1838 og 1839 offentliggjorde Niebuhrs Slægtning og Veninde Dore Hensler Dele af dem forsynet med en biografisk Ramme. Forlængst er det erkendt, at hun optraadte yderst haardhændet, lemlæstede og forfalskede dem. Delvis af politiske Grunde har hun mildnet hans Domme og lempet hans Udtalelser. Det har ikke gjort hendes Forsyndelse ringere, at hun efter Benyttelsen har tilintetgjort Dele af dem.

Omsider foreligger en tilfredsstillende Udgave. Som altid, hvor der er Tale om et Udvalg, kan man have forskellige Meninger om det anvendte Skøn. Afgørende er det, at faste Principper er gennemført og forklaret. Intet tyder paa, at væsentligt er blevet udskilt. Om Niebuhrs Udvikling og hans Stilling i Samtiden, hans Forhold til dens Mænd og Deltagelse i deres Værk giver Brevene omfattende Viden. Til Oplysning om Tidens aandelige og politiske Bevægelser indeholder de talrige Bidrag. To Forskere, Dr. Dietrich Gerhard og Professor William Norvin, har delt Arbejdet imellem sig. Den første Historiker, den sidste Filolog, den ene Tysker, den anden Dansker, den første ung af Aar og uddannet ved Friedrich Meineckes historiske Seminar, den sidste præget af den danske klassisk-filologiske Skoles vidtspændende Interesser, fortrolig med dansk og fremmed Aandshistorie. Ogsaa Midlerne er tilvejebragt fra baade Danmark og Tyskland, fra Rask-Ørsted-Fondet og fra det preussiske Videnskabs-Akademi. Saaledes er Udgaven tillige et Vidnesbyrd om den Fællesskabets Aand, som baner sig Vej indenfor Videnskabens Verden. Begge Udgivere har bidraget til Værket med omfattende og udtømmende Oplysninger, Dr. Gerhard desuden med en udførlig Indledning, som med megen Viden og psykologisk Finhed giver en Skildring af Niebuhrs Idéverden og optrækker Linierne for hans Udvikling.

Som historisk Skribent er Niebuhr ingen Fremstillingens Mester. I den Henseende staar han tilbage baade for Ranke, for

¹ Die Briefe Barthold Georg Niebuhrs. Hrsg. von Dietrich Gerhard und William Norvin. I-II. Berlin 1926 og 1929.

Mommsen og for Treitschke. Gentagne Gange klager han selv over Vanskelighederne ved at støbe Stoffet i en tiltrækkende Form. Jævnlig er hans Stil bleven kantet og tung, knudret og ufrisk. Anderledes i hans Breve. Næsten altid er de ypperligt skrevet, malende og prægnante. Ordene svøber sig smidigt om selv de tungeste Tanker; paa dem alle har han sat sin Personligheds Stempel. Breve er en vanskelig Kilde. Alle ved, at deres Domme er farvede, deres Meddelelser ofte urigtige. Færre har Blik for Betydningen af, at de er Øjeblikkets Børn, nedskrevet for den særlige Modtager. Pendulet giver større Udslag end Viserne, Brevstemninger er jævnlig kraftigere end Brevskriverens. Ikke altid skal man tage Niebuhrs haarde Domme og skarpe Udtalelser for heltud gyldige Udtryk for hans Karakterejendommeligheder. Rimeligvis har han ikke altid været den besværlige, hypokondre og kantede Herre, som man kunde være fristet til at skildre ham paa Grundlag af hans Breve.

Fra sin tidligste Barndom var Niebuhr en ufrisk Natur, svagelig og utilfreds, tilbøjelig til at føle sig tilsidesat, tørstende efter Ros og Anerkendelse. Hans Nerver laa paa Overfladen. Lykken søgte han altid, hvor han ikke var. Han var paa engang livlig, blid og følsom, barnlig og gammelklog, bitter og haard i sin Dom, aaben og meddelssom overfor Venner, selvbevidst og usikker, selskabelig og dog menneskesky. Niebuhr viste altid sine Meningers Mod og handlede i deres Aand. Hverken med Mænd eller Ideer gik han paa Akkord. Aldrig kunde han prisgive blot den mindste Smule af sin Overbevisning. Naar han ikke fandt sig tilrette i Embedsgerning, hang det sammen med en Ærlighed, der ikke tillod ham at holde sin Kritik tilbage. Hans Følsomhed og Pirrelighed gjorde ham til en vanskelig Medarbejder, som altid anede Modstand og følte, at der ikke blev vist ham tilstrækkeligt Hensyn.

Fra den tidligste Ungdom var det ham umuligt at drage en Adskillelse mellem Manden og hans Anskuelse. Som Student bryder han med en Ven, han elsker, fordi han fornægter Viljens Frihed og den sædelige Lov, er Fatalist og Indifferentist. »Jeg tør ikke elske noget hos en Mand, hvis Grundsætninger jeg maa afsky.« Han er kraftig antirevolutionær og lægger ikke Skjul paa sine Anskuelse. »Man siger mig, at jeg derved gør mig forhadet af de fleste, men hvad skader det?« Kun lidet lærte Livet ham at bøje af. Man skulde have Mod til — skriver han paa et senere Tidspunkt — ogsaa udadtil at vise foragtelige Mennesker de Følelser, man nærer for dem.

Hans Selvtillid var tidlig udviklet. Som 18-aarig Kieler-Student, efter det første Besøg hos Professor Hensler, er han overbevist om, at denne interesserer sig for ham og for hans Ideer om den græske Folkestammes Opstaaen og om de græske Byers historiske Udbredelse. »Ich fühle, dass ich zu hohen Dingen fähig und berufen bin,« skriver han i 1798.

Altid var det et helt Komplex af stridige Følelser og Tanker, der i hver enkelt Situation bestemte Niebuhrs Handlemaade, privat som offentlig. Store Mænd gaar i Reglen gennem Verdenen med Skyklapper, ser og føler i hver Situation kun det ene fornødne. Alt andet er dem smaat og ligegyldigt. For Niebuhr var der altid de hundrede Betragtninger, som gjorde sig gældende. I sit private Liv forskertsede han den fulde Lykke. Den Kvinde, han følte sig nærmest knyttet til, blev aldrig hans Hustru. Dore Hensler blev kun hans fortrolige. I lange Tider var det hans Drøm at komme til Italien. Da Muligheden var der, havde han utallige Betæneligheder; da den blev til Virkelighed, var han ude af Stand til at nyde den.

Med Rette understreger Dr. Gerhard, at Afstamningen fra en Slægt af Marskbønder giver Forklaringen paa mange af Niebuhrs Karaktertræk. Til Gengæld har han mindre Blik for, at han i Bunden var det 18. Aarhundredes Mand og først langsomt naaede at føle sig som et med den Tid, i hvis Liv og Kampe han kom til at tage Del. I mange Henseender var han i den samme Stilling som den Generation, der har oplevet Verdenskrigen. Selv om en yngre Slægt kan tilegne sig nye Ideer, er dens Grundanlæg bleven formet i en Tidsalder, som for bestandig er gaaet tilgrunde. Revolutions- og Napoleonstidens Oplevelser formaaede aldrig at udlette de Indtryk, som havde bundfældet sig i l'ancien régime. Som Metternich, der kom til at beherske den hellige Alliances Europa, havde sin Rod i Tiden før 1789, har Niebuhr, skønt han arbejdede nøje sammen med den Generation, der likviderede Oplysningstiden, aldrig helt kunnet bryde de Baand, der knyttede ham til den.

Rationalisme og videnskabelig Kritik bestemmer Niebuhrs Forhold til de religiøse Problemer. Tidlig skeptisk — erklærer han — vendte han sig mod det reelle og historiske, bøjede Tankerne for Naturlovene og følte sig hverken ved Fantasiens Magt eller ved Hjertets Trang fristet til at gaa udenfor Erfaringens Muligheder. Da han i modnere Alder — tilføjer han — vendte tilbage til de hellige Bøger, studerede han dem kritisk som Kilden til et af de mærkværdigste Verdensfænomener. Præsters Protestantisme og protestantiske Præster var Schimmelman en Gru,

oplyser han. Har han Uret, spørger Niebuhr. Tidens katoliserende Tendenser var ham ligesaa frastødende. Lejlighedsvis revser han »die fratzenhaft religiöse Manier« og bryder Staven over »diese lügenhafte Mystik«.

I 1798 opholdt Niebuhr sig i England. Mange Forhold vakte hans Kritik. Dets Lærde frakender han enhver Originalitet. Alligevel fattede han Sympati for det britiske Folk. Ingen Nation, erklærer han, vil han hellere tilhøre. Dens Forfatningsliv tiltalte ham, dens arbejdsomme Aand, dens retliniede Forstand og almindelige Dannelse. I Aarenes Løb slog Rejseindtrykkene endnu stærkere igennem. I hele sit Liv var han Modstander af Revolutionens og Napoleons rationalistiske Regeringsprincipper; ikke mindre stod han fremmed overfor Reaktionstidens reaktionære Bestræbelser. Det blev altid hans Overbevisning, at Friheden hvilede paa Forvaltningen, mere end paa Forfatningen. Først og fremmest gjaldt det at give Folket en politisk Opdragelse. Med en Folkerepresentation kunde der intet udrettes. Kun lidt kommer det an paa, hvem der laver Lovene, skriver han, vigtigere er det, hvorledes man drager Grænsen mellem Friheden og Lovgivningsmagten. Sikring af Petitionsretten og en Habeas-corporis-Akt er Grundpillerne for den sande Frihed. Gennem kommunalt Selvstyre og Kontrol med Administrationen ved et stadigt Stænderudvalg kan vi vende tilbage til vore Fædres Frihed. Gerne paatog Niebuhr sig en Del af Arbejdet. Da der efter 1813 var Tale om Nedsættelsen af en preussisk Forfatningskommission, ønskede han ivrigt at blive optaget blandt dens Medlemmer. For at give et godt Eksempel er han villig til at tage Sæde i Berlins Kommunalraad.

Som Marskbønders Ætling — og det 18. Aarhundredes Mand — var Niebuhr paa sin Post overfor Adelen Forrettigheder og Fordomme. Til hans Udtrædelse af dansk Statstjeneste var det en medvirkende Aarsag, at det for den borgerligfødte Embedsmand vilde være umuligt at naa frem til de højeste Stillinger. Om hans Sympatier under Regeringens Kamp mod det slesvig-holstenske Ridderskab ved Begyndelsen af det 19. Aarhundrede er der ingen Tvivl. I haarde Ord revser han Fritz Reventlows »wütenden Adelsstolz«. Med Studenterkammeraten Purgstall kom han engang i en Strid, »i hvilken Adelsmanden tog Luven fra Vennen«. De blev hurtigt forsonet. Niebuhr betænkte, »hvor langt vanskeligere slet Opdragelse og indgroede Fordomme gør det for Adelsmanden end for os andre at pleje sandt Venskab«. Forholdet til Friherre v. Stein var altid stormfuldt. Jævnlig maa »Adelsaanden« holde for. Med en højbaaren Herre kan der dog aldrig være Venskab, sukker Niebuhr i 1813.

Efterslægten mindes Niebuhr for hans Indsats i Aandshistorien. I store Livsafsnit var det dog først og fremmest hans Drom at gribe bestemmende ind i sin Samtids politiske Begivenheder. Det blev hans store Skuffelse, at det aldrig blev ham beskaaret. Han fik høje Embedsstillinger og gjorde udmærket Fyldest i dem. Politisk Indflydelse opnaaede han aldrig. I Preussens Skæbnetime var han henvist til at virke gennem Piecer og Tidsskriftsartikler. Hans Breve giver adskilligt af Forklaringen. Ofte viser de politisk Forstaaelse, Skarpsyn og Evne til at forudse Begivenhedernes Gang. I Viden stod han ikke tilbage for nogen. Hvad han manglede, var Betingelserne for at vinde Mænd, lempe sig efter dem eller beherske dem. Først og sidst det naturlige Instinkt, som i enhver Situation griber det rette.

Niebuhr tilhører Tyskland og det tyske Aandsliv. Dog ogsaa Danmark og den danske Stat har sin Part i ham. I København er han født, og i Ditmarsken levede han sin Barndom. Ved Kiels Universitet modtog han sin kortvarige Universitetsuddannelse, og som Privatsekretær hos Ernst Schimmelmann fik han sit første Kendskab til den store Verden. I »den røde Bygning« erhvervede han den Viden og Erfaring, som blev bestemmende for hans Embedsbane.

Om Danmark og danske Forhold indeholder Brevene mange Udtalelser.

Med Lethed kan der opsamles en Buket af uskaansomme Domme og bitre Beklagelser. At slutte fra dem blev Niebuhr altid en fremmed Fugl i den danske Stat. Gerhard er sikkert tilbøjelig til at tage dem for alvorligt. Mange af dem skyldes Hypokondri og øjeblikkelige Stemninger. Delvis hænger de sammen med, at han endnu ikke havde fundet ind til sig selv og var naaet til Klarhed over sin Livsopgave. Med samme Lethed kan der anføres Citater, som nedskrevet i Folkets og Statens farefulde Stunder vidner om den varmeste Deltagelse i dets Farer. Selv fra Tider, da han forlængst var blevet preussisk Statsborger, er der overleveret Breve, som lægger for Dagen, hvor nær han følte sig knyttet til sin Faders Stat. Først gennem en langvarig indre Udvikling blev han den fremmede og brast de Baand, der bandt ham til vort Land.

Til Ernst Schimmelmann kom Niebuhr i det bedste Forhold og følte sig tiltrukket af hans elskelige Natur. Han elsker mig, tør jeg næsten sige, som en Søn og har Tillid til mig — skriver han — min Lykke ligger ham paa Hjerte. Som yderst faa er han tilgængelig for Glæde og for Medfølelse. Niebuhr havde vanske-

ligere ved at finde sig tilrette med Grevinden. Hans Skildring af hendes Mangel paa Ligevægt og bestandige Uro, af hendes Forfængelighed og Glimrelyst rammer en væsentlig Del af Sandheden. Da han vilde hævde sin Selvstændighed, kom det til Rivninger. Mod Schimmelmanss Finansstyrelse retter han en Kritik, som faar sin skarpeste Form i Dommen over Forordningen af 5. Januar 1813. Mod Cai Reventlow nærer han levende Uvilje, for Kronprins Frederik har han ingen Sympati. Før eller senere vil han ødelægge os, skriver han i 1798, et tomt og skævt Hoved kan af Egensindighed ødelægge alt.

Om Forholdene i København, i Selskabet og i Embedsstanden, gør Niebuhr mange træffende Bemærkninger. Indenfor Kollegialstyret »ist alles Zeitbehelf und eine Art von Routine«. Nogen Forandring kan man ikke vente »solange das jetzt immer tiefere Wurzeln fassende Aristokratisystem herrscht, und die Grossen keine Geschäftsleute sind«. I en senere Tid drager han Sammenligning med det preussiske Bureaukrati, som afgjort falder ud til dettes Fordel. Saa udygtige Parvener, som ikke burde være naaet længere end til Skrivere, har han ikke truffet i Berlin. Arkivarer er overalt de dovneste og utjenstvilligste Mennesker, erklærer han ved Lejlighed. Heller ikke med det lærde Lav er han tilfreds. Den Lærde, finder han, er ikke selvstændig nok, hævder hverken sig selv eller sin Stand, føler sig som den lavere staaende, blander sig med de andre Stænder og tilegner sig deres Tankegang. Rimeligvis skal man ikke lægge altfor stor Vægt paa hans Domme over det danske Folk — noteres kan det, at han foregriber Olshausens bekendte Fordømmelse ved en Bemærkning om »die schlaffe und träge Nation« — værdifuldere er hans Udsagn om Danmarks Velstand under Krigen. Den var ikke en Følge af Flid og Dygtighed — hævder han — men kun af Held, førte ikke til varig Besiddelse, men kun til forøget Nydelse. Den var en Drivhusplante, der maatte gaa til Grunde, saa snart den blev udsat for den første Frost.

I Aarene op mod Aarhundredskiftet omtaler Niebuhr sig aldrig som »Dansker«, men som »Nordtysker«. Paa hans Betragtninger ved Nytaarstid 1798 — i Anledning af Faren for et fransk Fremstød i Nordtyskland — mærker man, at han føler sig som Holstener, mindre som Borger i den dansk-tyske Helstat. Saa meget stærkere virker Omslaget i 1801. Efterslægten har betragtet Skærtorsdagslaget som Nationens Vækker. Niebuhr-brevene bekræfter, at det ikke er en senere Myte. En aandelig bevæget Samtid har anet de Kræfter, som bevægede Folkesjælen og fik deres Indvielse under Kanontordenen.

Selvfølgelig fornægter Niebuhr ikke sin Kritiklyst. Han er forbitret over begaaede Fejl, finder Forsvarsplanen ussel og er utilfreds med Vaabenstilstandskonventionen. Forgæves, oplyser han, har han tilbudt Schimmelmänn at gaa som Forhandler til den engelske Flaade. »Jeg satte mit Hoved i Pant paa« — tilføjer han selvtillidsfuldt — »at jeg havde opnaaet bedre Betingelser og givet det hele en Form, som vilde have tilfredsstillet ethvert fornuftigt Menneske.« Kritikken er den bekymrede Borgers, ikke den hadske Fremmedes. I Øjeblikket, erklærer han, er det Pligt for enhver, som er stolt af at tilhøre Heltene af 2. Aprils Nation, at forsvare Regeringen og holde fast ved den, som ved en Fader, om hvem man overfor sine Venner beklager, at han ikke gør alt, som han skulde det.

Alt staar nu i et andet Lys. Finansministeren er »min herlige Schimmelmänn«, Regenten »vor respektable Kronprins«. Niebuhr er stolt af at leve midt i vort »brave Folk«. Dets »eksempelløse Heltemod« minder ham om Grækernes, Slaget paa Reden om Kampen i Thermopylæ. Han føler en vemodig Glæde, fuld af Kærlighed, som vel ikke kan trøste ham for Statens Skæbne eller sløre hans Blik for dens farlige Stilling. Den fylder hans Hjerte og knytter ham med de tusind Baand til sit Folk. Den gør ham rede til at lide med det og lader ham se bort fra dets Fejl og Svagheder. Paa sin egen Fare kan han ikke tænke. At miste alt regner man for intet »in solcher Gefahr des Vaterlandes«. Kampen vil vi bestaa, skriver han inden Slaget, »dann ernten wir Ruhm und eine Erweckung der Nation aus ihrem langen Schlummer«.

Større Tilfredshed i hans Embedsvirksomhed har forberedt denne Stemning. Allerede forinden havde han betragtet det som sin Hovedopgave at lære Dansk. Det danske Sprog — skriver han i 1800 — er og maa være mit Hovedsprog.

Begivenhederne i 1801 fuldbyrdede Omslaget. En moderne Tysker vilde vidne, at Niebuhr havde »bekendt sig til Danmark«.

Og dog fulgte han i 1806 Opfordringen fra Friherre v. Stein, forlod dansk Statstjeneste og knyttede sin Skæbne til Preussen. Mange Motiver virkede med til at bestemme dette Valg. Gerhard nævner dem alle, personlige og ideelle: Skuffelser i Niebuhrs danske Embedsbane, Overbevisningen om, at hans uadelige Fødsel for bestandig vilde afskære ham fra Stillinger, som svarede til hans Evner, Hensynet til hans svage Helbred, som daarligt taalte det danske Klima. Paa den anden Side: svigtende Tro til den danske Stats Livskraft, Trangen til at tage personlig Del i Kampen mod Revolutionens og Napoleons nivellerende Tendenser, Følelsen af Samhørighed med de Kræfter, som skabte det nye Preussen.

Ingen kan afgøre, hvilken Bevæggrund har været den stærkeste. Dietrich Gerhard lægger Hovedvægten paa Tilslutningen til Preussen, jeg vil være tilbøjelig til mere at betone Uviljen mod danske Embedsforhold og kan ikke væрге mig mod Indtrykket af, at det med nogle Indrømmelser vilde have været muligt — dybere set til Skade for Niebuhrs Livsgerning — at bevare ham for Danmark. Som J. H. E. Bernstorff valgte Danmark, gik Niebuhr til Preussen. I det 18. Aarhundredes Aand foretrak han Staten, der bød de bedste Betingelser for Udfoldelsen af hans Evner. Naar Forholdet ligger mindre klart, skyldes det Niebuhrs senere Udvikling, der gjorde ham til ét med den nye Preusserstat. Givet er det, at han ikke kan betragtes som Forløber for den Splittelse mellem Helstatens to Nationaliteter, der snart skulde indtræde. Endmindre bestemtes han ved Uvilje mod de centraliserende Bestræbelser, som gjorde sig gældende indenfor den øverste Statsstyrelse og netop havde vendt sin Brod mod Hertugdømmernes Ridderskab.

Lange Tider skulde ogsaa gaa hen, før Niebuhr var klar over for bestandig at have bundet sin Skæbne til Preussen og afbrudt Baandene, der bandt ham til Danmark. I de følgende Aar er Danmark hans »stakkels Fædreland«, hvis Ulykker aflokker ham de bitreste Klager. Kun i sin Ungdoms Fædreland kan han føle sig hjemme, skriver han, i Preussen har han bestandig en Følelse af at leve blandt Fremmede. Gang efter Gang — saa sent som i 1810 — regner han med Muligheden af at vende tilbage »in das Vaterland«. Først i 1813—14 brast de sidste Baand. En tilfældig Bemærkning — fra 1815 — røber, hvor langt han er kommen bort fra sit gamle Land. Skal Danmark have 4 Mill. Rthlr. i Erstatning for Svensk-Pommern? Danmark, »welches unsern Unterthanen mehr als 4 Millionen Rthlr. auf der See geraubt«.

I preussisk Statstjeneste har Niebuhr røgtet mange Hverv. I de første Maaneder efter hans Overgang var det særlig Forplejningen af Hæren og Financieringen af den ulykkelige Krig mod Frankrig, der lagde Beslag paa hans Kræfter. Derefter førte han Forhandlinger med Russerne og Englænderne og deltog i Overvejelserne om det vanskelige Spørgsmaal, hvorledes Preussen skulde opfylde sine Forpligtelser overfor Frankrig. I lange Tider var Niebuhr i Holland for at opnaa et stort Statslaan; en Periode igennem varetog han ogsaa den almindelige diplomatiske Repræsentation. I Maj 1810 opgav han sine Embeder, var dog stadig til Statsstyrelsens Raadighed, men kastede sig fortrinsvis over Oldtidsstudierne. I Foraaret 1813 grundlægger han »Der preus-

sische Correspondent«, bliver derefter kaldt til Hovedkvarteret for at deltage i engelske Subsidieforhandlinger, virker som Publicist og udarbejder Betænkninger om økonomiske Spørgsmaal, underviser fra November 1814 Kronprins Friedrich Wilhelm i Finans- og Statsvidenskab og modtager endelig i Juli 1815 Tilbudet om at blive preussisk Gesandt ved Pavestolen.

Fuld af Selvtillid gik Niebuhr i preussisk Statstjeneste. Bliver vi forskaanet for nye Ulykker — skriver han — haaber jeg for Tusinder at kunne redde Formue og Velstand. Kun ved min Indgriben — erklærer han ved en anden Lejlighed — kan man forhindre den almindelige Opløsning og Undergang. Inderst inde har han drømt om en lysende Fremtidsbane, som skulde føre ham frem til afgørende Indflydelse paa Statens Anliggender. For to Livsstillinger har Skæbnen skabt ham, skriver han, til at staa i Spidsen for en Storstat med Raadighed over alle dens Hjælpe-midler, eller til at leve tilbagetrukket i sin egen Tankeverden. At det første beroede paa Miskendelse af Anlæg, forklarer hans Nederlag; at det sidste var i Overensstemmelse med hans Natur, betinger hans Sejre.

Som Niebuhr har brudt Staven over Danmark, dansk Statsstyreelse og danske Statsledere, har han ogsaa rettet sin uskaansomme Kritik mod preussiske Forhold. Heller ikke efter 1806 tør man tillægge disse Udtalelser afgørende Betydning. Var hans Stilling gunstig og hans Udsigter lyse, følte han sig tilfreds; mødte han Modgang og Ærgrelser, malede han med mørke Farver. Preussens Nederlag og indre Opløsning, Tvedragten mellem de styrende og Elendigheden i Folket maatte stille hans Følelser overfor det nye Fædreland paa en haard Belastningsprøve. Mit Arbejde i Preussen var beregnet paa rolige Tider, skriver han engang. Sikkert er det, at lange Aar skulde gaa hen, inden han naaede at føle sig som eet med det tyske Folk og den preussiske Stat. Gang efter Gang, i Forbitrelse over Administrationens »erbärmlicher Geist« ønsker han sig bort fra Landet. Gang efter Gang tvivler han om dets Fremtid. I lange Tider viser han ingen Forstaaelse for det nye Preussen, som er i Frembrud. Den almindelige Værnepligt — Grundlaget for dets Storhed — vækker til at begynde med hans levende Uvilje: »Adieu Kultur, Adieu Finanzen!« Følgen, skriver han, vil blive Nationens »Verwilderung und Ausartung«. Alle, som har Børn, vil søge at udvandre. For det sociale Lighedsprincip havde han ingen Følelse. At give Ministeren og Haandværkeren lige Kaar finder han »echt jakobinisch«.

Lange Tider igennem var det alene Friherre v. Stein, som knyttede Niebuhr til Preussen. Han elskede og beundrede ham,

folte sig aandbeslægtet med ham, delte hans Anskuelser og troede paa hans Evne til at genføde Staten. Han sammenligner sig med en Soldat, som ikke har Mod til at forlade sin Feltherre. Saa længe han bevarer sin Stilling, bliver han; falder han, brister ogsaa de Baand, som binder ham til Preussen. I Længden kunde de ikke gaa i Spand. Steins hensynsløse Herskervilje og Niebuhrs ømfindtlige Selvhævdelse tørnede sammen. Gang efter Gang tiltrak de hinanden, kom der en Forsoning i Stand og genoptog de Samarbejdet. Selv da Bruddet var ulægeligt, fornægtede Niebuhr aldrig sin Mester. For hans store Egenskaber bevarede han Forstaaelsen. Det var hans Ulykke, at jeg blev fjernet fra ham, skriver han — i Selvbeundring eller som Forsvar.

Aarene 1809/10 — hævder Gerhard — danner Epoke i Niebuhrs Liv. Medens »Staten« gled bort fra ham, voksede han sammen med »Nationen«. Udtalelsen rummer den Sandhed, at Niebuhr fra dette Tidspunkt gennem sit videnskabelige Arbejde fik Føling med det nye Tysklands aandelige Stormænd og erhvervede Borgerret i tysk Aandsliv. Paa hans Dom over det preussiske Folk — i Tiden før og efter — er der ingen Væsensforskel. Ros og Dadel veksler bestandig. Af Folket venter jeg mig alt stort, skriver han, uegennyttigt vil det ofre alt for sin Idé. Intetsteds har han fundet saa megen Kraft og Alvor, Trofasthed og Godmodighed. Selv i Adelen træffer han »grundwahre Menschen«. Og til andre Tider i de samme Aar: Før Trediveaarskrigen var Tyskerne et agtværdigt og ædelt Folk. Siden er de udartet. »Tritt man ihnen in den Hinteren, so messen sie den Winkel, unter dem der Tretende das Bein aufhob.« Navnlige hos Berlinerne finder han Mangel paa Almenaand, Tillid og Velvilje. Intet Under, at Frederik den Store lod sig forlede til Despotisme. Kun ved Frygt kan man bevæge dette Folk til Anstand og Dygtighed.

Helt anderledes klinger Tonen, da Frihedskampen forenede alle Tyskerne i enig Stræben. Hvad Tyrolernes og Spaniernes Rejsning havde forberedt, fuldbyrdede det tyske Folk. I disse Aar fødtes Niebuhrs preussiske Statsfølelse; fra da af er hans Plads i Preussen, som Tysker og som Preusser. Nu tør man være stolt over at kalde sig en Preusser, bekender han i Oktober 1813. »Ich trug früher eine Leere im Herzen, weil mir ein Vaterland fehlte, und das habe ich in Preussen gewonnen«, skriver han Aaret efter.

Uge for Uge, næsten Dag for Dag kan man følge Stemningens Vækst. En saadan Tid lønner det sig at gennemleve, skriver han. Den, der endnu taler nedsættende om vor Nation, paatager sig et tungt Ansvar overfor Gud. Meget er ham stadig imod, i Regerin-

gen og i Administrationen. I Hæren og i dens Officerskorps finder han den nye Tidsaand legemliggjort. Gneisenau bliver hans Helt, med hvem han drøfter Tidens Forhold. Glemte er hans Uvilje mod den almindelige Værnepligt. Nu finder han det »moralisch wohlthätig« at indtræde i Nationalarmeen. Rørende er det at se den ensomme Lærde gribe til Geværet, holde Vaabenøvelse i sit Værelse og forgæves søge om Optagelse i Hæren. Andetsteds kan han gøre større Nytte. »Aber darüber darf niemand selbst richten; der einfache Entschluss ist die Waffe zu nehmen ohne zu klügeln, wo man mehr nützen könne.«

Karakteristiske er hans Bemærkninger til Grevinde Rantzau, som beder om Raad for sin Søns Opdragelse. Edinburgh kan være et udmærket Universitet og yde en fortræffelig matematisk og fysisk Undervisning. Er det dog ikke en Fejl, spørger han, at give en ung Mand en udenlandsk Opdragelse. Er det ikke et Gode, at han aldrig bliver usikker paa sin Nationalitet? Matematik og Fysik, svarer han, kan aldrig blive Grundlaget for en ung Tyskers Dannelse. »Was das Herz und den Geist bildet, muss nach unserer Nationalität vorangehen.«

Skridt for Skridt gaar Niebuhr videre frem ad denne Bane.

Snart bliver det hans Maal, »at Nordtyskland skal blive preussisk, for at Preussen kan blive Nordtyskland«. Ethvert Folk, dets Natur være den bedste, som ikke hører til en politisk betydende og levende Stat, dør bort og bliver sløvt. At et tysk Folk er forenet med en Stat under en ikke-tysk Regering, er noget monstrøst, som maa bringe Elendighed og Fordærvelse. Brodden vender Niebuhr mod Holsten. Saa langt Hertugdømmerne er beboet af Tyskere, bør de blive preussiske, i Nødsfald hannoveranske. Maatte igen finde sammen, hvad Naturen har sammenknyttet. Tysk til Tysk. Efter Kielerfreden indgiver han Memoirer til sin Konge og til Hardenberg. Selv ansøger han om som preussisk Befuldmægtiget at blive sendt til Holsten for hos Stænderne at virke for Friedrich Wilhelms Valg.

Toner klinger frem, som skulde beherske Fremtidens Preussen og Tyskland: Vi Nordtyskere har gjort vor Nation til en Stormagt »und stellen Deutschland auf den Gipfel der ihm gebührt«.

Medaillen har ogsaa sin Revers. I Almindelighed vil Niebuhr gengive Hjemlandet de litterære og kunstneriske Skatte, som Napoleons Hære har bragt til Paris. Italienske Haandskrifter vil dog være uden Nytte i Italiens Biblioteker og bør derfor være Tysklands »Retterlohn«. At den filologiske Lærdom har sit Hjem hos os, tør vi sige uden Selvovervurdering. Hvad Franskmændene har ødelagt, vil han have erstattet med franske Kunstværker og

navnlig med Bøger, som de dog intet kan stille op med. I Fredstid drager ingen Tysker til Paris. Hvad de beholder, er tabt for os.

Paa Forhaabningerne fulgte Skuffelserne, paa Begejstringen Misfornøjelsen. Som for andre Tyskere, saaledes ogsaa for Niebuhr. Hvilken Modsætning mellem før og nu, udbryder han, mellem vore Forventningers Nederlag og Jubelen for tre Aar siden. Bitterhed over ikke at blive anvendt virker med. I sin publicistiske Virksomhed lider Niebuhr personlig under Følgerne af, at Tilsagnet om Pressefrihed ikke bliver holdt. Ubeskæftiget klager han over ikke at faa Lejlighed til at deltage i Udarbejdelsen af den lovede Forfatning. Mere og mere føler han sig trængt til Side. Ubehersket raser han mod dem, der bagvadske »Patrioterne« som Jakobinere og mistænkeliggør dem som Medlemmer af hemmelige Foreninger. Reaktionens Mænd stempler han som »schlechtes Gesindel«, som »arglistige Lügner«. En Tid lang sætter han alt sit Haab til den unge Kronprins, priser hans Klogskab og mange Interesser, tror ham skikket til at blive en stor Feltherre. Først efterhaanden faar han Blik for hans Svagheder, finder ham indolent og frivol. Eet Haab kan dog ikke længer slukkes. Saa vidt er Niebuhr kommet. En bedre Fremtid, tror han fast, forberedes i det nordtyske Folk.

Niebuhr tilhører først og fremmest Aandshistorien. Sit Livs Stordaad øvede han som videnskabelig Forsker, som Banebryder for den kritiske Historieforskning. »Römische Geschichte« er hans Adkomst til Berømmelsen.

Ogsaa som Forsker staar Niebuhr paa Tærskelen mellem to Tidsaldre, Polyhistoriets og Fagvidenskabens. Hans Ungdom falder i den første; i sin Manddom forberedte han den sidste. Intet menneskeligt var ham fremmed. Allerede som Kielerstudent beherskede han ti Sprog; nogle Aar senere havde han føjet andre til. Sit ufrivillige Ophold i Memel benytter han til at lære Russisk og Slavonisk. Historieforskeren — skriver han — maa om muligt lære alle Folkeslag at kende paa deres eget Tungemaal. Igennem Sproget føres han tilbage til deres første Oprindelse og lærer deres nationale Ejendommeligheder at kende. Sit Liv igennem syslede Niebuhr med Økonomi og Cameralvidenskaber; fra Ungdommen beskæftigede han sig med Jura og Naturvidenskab, med Filosofi og Medicin, Historie og Filologi. Efter Polyhistoriets Generationer fulgte en Slægt, som byggede sin Fagvidenskab paa det bredeste Grundlag, spredte sine Interesser videnom, til Felter og Tider, som laa fjernt fra den egentlige Arbejdsmark, til Fag og Hjælpevidenskaber, som udvidede Perspektivet, til Kunst og Litteratur,

som berigede Aanden. En Slægt, som er ved at gaa til Bunds i faglig Snæverhed, kan i Niebuhrs Breve blive fortrolig med en Forsker, som suger Næring fra alle Aandens Omraader og frugtbar gør den for sit særlige Studium.

Med sin Samtids aandelige Stormænd, en Fichte, Schleiermacher og Savigny staar Niebuhr i nærmeste Forbindelse, deltagende i deres Stræben og har dem som Tilhørere ved sine Forelæsninger. Ivrigt følger han sin Samtids litterære Kampe, læser alle nyudkomne Skrifter og Digterværker. Til Klopstocks og Goethes fremsætter han dybsindige Kommentarer. Fra først til sidst lyser Brevene af Glæden over aandeligt Arbejde. Dømmene over politiske Forhold og Statsmænds Gerning kan være uskaan-somme, til Tider frastødende. Udtalelserne om Videnskabsmandens Kald, hans Pligter og de Vanskeligheder, han møder, vidner højt om hans rige Menneskelighed og dybe Følelse. Formen er Datidens og undertiden fremmedartet; den bølgende Sindets Uro, som de bærer Bud om, den aldrig trættede Stræben efter Selvudvikling og Selvfordybelse har Adresse til alle Tidens fremadstræbende Ungdom, der drømmer om at udføre et uselvsk Arbejde i Videnskabens Tjeneste.

Skridt for Skridt følger man Niebuhrs Udvikling. Universitetsuddannelsen bød ham ringe Udbytte og forklarer hans mangeaarige Underkendelse af Akademiets Betydning. Wieland var et halvt Aar paa Universitet og gjorde Vers under Forelæsningerne; Klopstock besøgte dem slet ikke; Lessing skadede de. Til en Begyndelse staar han ogsaa udeltagende overfor Grundlæggelsen af det nye Berliner-Universitet. Først efterhaanden bliver han grebet af dets Aand og faar Blik for dets Betydning. Samlivet med dets Professorer virker ansporende; lejlighedsvis priser han deres »völlige Neidlosigkeit«. Blandt Studenterne finder han modtagelige Tilhørere.

Niebuhr var en utrættelig Læser, som bestandig indsamlede Viden. Maaske har Livserfaringerne betydet endnu mere for hans historiske Forfatterskab. Hans Kundskab om Handel, om Bank- og Finansanliggender, om Folk og Staters økonomiske og sociale Forhold har gjort ham til den lydhøre og forstaaende Fortolker af Fortidens Kilder og Genopvækker af dens Liv. Til syvende og sidst er hans Forskning behersket af Ønsket om i Historien at finde Bidrag til Løsningen af det store Problem om Staternes Opbygning og Liv, om Forholdet mellem Individ og Stat og mellem de enkelte Stænder. Jævnlig har Niebuhr betonet, at kun den videnskabeligt anspændte Deltagelse i hans Samtids politiske Kampe og brændende Trang til at forstaa Sammenhængen i

dens Bestræbelser har givet ham Betingelserne for at rekonstruere en Stat og et Samfund, som forlængst var gaaet tilgrunde.

Omvendt bliver det hans Maal gennem sin Forskning at virke politisk opdragende paa Samtiden. Studiet af Oldtiden, skriver han i 1808, bør være en Kilde, af hvilken det tyske Folk kan øse Kraft og Sundhed. Naar det engang kommer saa vidt, at enhver, fra Fyrsten til Embedsmanden, fra Adelsmanden til Haandværkeren, læser de Gamle, da vil der kunne dannes ubetvingelige Hjerter, som forbereder et nyt Thermopylæ og Marathon. Det er tilstrækkelig Belønning, erklærer han nogle Aar senere, om jeg for Politik og Forvaltning har indvundet en Del af den gamle Historie. Ligefuldt holder han sig fri af grovkornet Pædagogik. Jeremiader over Ærgerrighed og Erobringslyst vil man ikke finde i hans Bog, skriver han; slikt gør mig led; lige saa godt kan man skrive Jeremiader mod alle Lidenskaber og menneskelige Skæbner.

Fra sin tidligste Ungdom syslede Niebuhr med Oldtidshistorie og skrev lejlighedsvis Specialafhandlinger. Dog først efter Opgivelsen af egentlig Embedsvirksomhed, fra 1809/10, blev han i Stand til at ofre den alle sine Kræfter. Han blev den preussiske Stats Historiograf, Medlem af Akademiet og holdt Forelæsninger over den romerske Historie. 1811 og 1812 udkom de første to Bind af »Römische Geschichte«.

Niebuhr er fuldkommen klar over sit Værks videnskabelige Betydning — og undertiden utilfreds med dets Modtagelse. I sine Forelæsninger, erklærer han, har han paa mange Punkter sagt noget bedre, noget sandere og dog nyere end Montesquieu. Hans Arbejder over de romerske Statsjorder, hævder han, har givet ham en dyb og levende Forstaaelse af den romerske Oldtid. Det falske, ufuldstændige og uklare i alle andre nyere Forskeres Fremstillinger er bleven ham indlysende. »Ich bin vollkommen gewiss, dass mein fast ganz neu entdecktes System der Grundbeschaffenheit und allmählichen Ausbildung der römischen Verfassung das Chaos, welches darüber bisher waltete, in kurzem ganz verdrängen muss.« Han er sig bevidst at være gaaet frem med saa stor Samvittighedsfuldhed i sin Uddeling af Ros og Dadel saavel som i sine historiske Undersøgelser, at han vil kunne dø paa sin Bog. Han har fundet Sandheden, ved i hvert Fald, hvor den endnu er tvivlsom. Ikke en eneste letsindig eller vovet Linie findes der i 2. Bind, udtaler han, intet som jeg ikke har nedskrevet efter streng Prøvelse. Eftertiden vil maaske ikke underskrive denne Dom. Derfor indeholder den lige fuldt en subjektiv Sandhed og vidner højt om Niebuhrs videnskabelige Alvor og Samvittighedsfuldhed.

Maalet satte han højt. Han vil gennemgaa Roms Historie fra dens første Begyndelse og til det Tidspunkt, da de sidste Spor af gammelromerske Indretninger gik tilgrunde i Middelalderens Institutioner. Saa vidt det er muligt, vil han ikke alene fremstille de italienske Folk ud fra et Synspunkt, som er bestemt ved deres Underkastelse, men skildre dem i sig selv og som de tidligere var. I Roms Historie vil han fortrinsvis følge Forfatningen og Administrationens Udvikling. Hans Synskreds spænder vidt. Han er sig bevidst, at Bysanz slutter Forbindelsen mellem den gamle og nyere Historie, finder Overensstemmelser mellem etruskisk og mexikansk Tidsregning og aner, at der er Ligheder mellem Vest-europas Folkeslag og Amerikas.

Niebuhr føler sig som kritisk Historieskriver. Han rensrer et forstyrret og slet restaureret Maleri, saa dets rette Træk kommer frem. Undersøgelserne lykkes ham bedre end Fortællingen, mener han. For de Tider har han mindst Interesse, som byder forholdsvis ringe Stof for kritisk Behandling og Opdagelser, »worin meine eigentliche Stärke besteht«. Hans Arbejdsmetode kan synes farlig. Sædvanlig finder han først Beviserne frem, naar han »auf eine nicht zu demonstrierende Art« har dannet sig en Opfattelse. I Virkeligheden gaar det vel de fleste Historikere paa denne Maade. Kun naar de mangler Betingelser for den samvittighedsfulde Prøvelse, fører den dem paa Afveje.

Oldtidsvidenskaben er ogsaa en Kunst, erklærer Niebuhr. Dens Opgave er det at føre os tilbage til de svundne Tider, som om vi levede i dem. »Lebten, nicht bloss darin hineinblickten.« Af de mangfoldige Enkeltheder vil han skabe et fuldstændigt Maleri. Han ved, hvor der mangler Grupper, og hvorledes de skal suppleres. Med indlysende Evidens er han i Stand til at restaurere dem. I smukt formede Ord taler han om sit Samliv med Oldtidens Mennesker. Han skriver med en Samtidigs Følelser, og hans politiske Grundsætninger er de samme, som vilde have bestemt hans Handlinger, om han havde levet som romersk Borger. Intet vil han rose, som hans Hjerte ikke bliver varmt ved; intet vil han godkende, som han ikke med hele sin Kraft vilde have understøttet. Saa vidt muligt »opsøger han Romerne i deres Hjem«. Aar igennem er det hans Drøm at besøge Italien og navnlig Pompeji, »den Abdruck und die Schatzkammer des römischen Privatlebens und dessen Einrichtungen«. Med Bøger alene kan han ikke udarbejde sit Værk. Den umiddelbare Anskuelse er nødvendig, for at alle Brudstykker kan faa Betydning og finde deres Plads.

I 1816 fik Niebuhr sit Ønske opfyldt. Indtil 1823 blev han i Rom og førte vigtige Forhandlinger om de preussiske Katolikers Stilling. Efter Gesandttiden slog han sig ned i Bonn og virkede som Universitetslærer til sin Død i 1831. Ved Tærskelen til disse Afsnit slutter Brevsamlingens 2. Bind. Det tredje og sidste vil anskueliggøre Niebuhrs indre og ydre Oplevelser i dette Tidsrum.

Axel Linvald.
